

Istituto Cimbrio
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbrio.it

Di fluttarmaüs

Di fluttarmaüs, boda gehöarn dar famildja von Chiroteri, soinz khlummane mamiferi guat zo flattra un, azpe 'z khütta dar nám azpe biar o, schaug auz a migele azpe khlummane maüsla pittn vètrech. Vo disè vichar soindarar an hauf in da gántz bëlt, daz meararste in di redjónen tropicali ma vil specie mang lem in kheltarne pöst o. In Beleschlánt di fluttarmaüs mang lem bobräll, dar uantzege pöst bo 'z iz malaméntar vennen disè vichar iz atti hoachan khaltn pèrng bodada nèt soinz genümma insèttin zo vrèzza. Ma von ünsar Trentino fin züntrest in stival in di Sicilia gesichart, attna para sait, a para fluttarmaüsle iz lugart in di nacht.

In di bëlt soinda daz mindarste 1.376 specie vo fluttarmaüs, in di Euròpa soindarar 53 un vo disè 35 lem in Beleschlánt o. Balda äheft dar summur bortarda di djungen, boda soinz ummaz, odar daz merarste zboa prädarlar: apéna gebortet di khlumman soinz äna har un stian pinn öagla gespèrrt, starch ägehenk atz har vodar màmna, bodase mocht auzügn gebanten milch un haltanse barm.

Di khlumman baksan au bahémme bahémme un, in biane mearar baz an måned, soinsa sa guat zo flattra un zo giana zo süacha di earstn insèttin zo vrèzza. Di màmme mang alóra ähevan zo giana zo süacha 'z gevèrza zo boróatase vor da khalt stadjón, un balda rifit dar herbest, anvétze, giansa zo süacha di mastsche. Asó, disè vichar soinz hërta in móto von abrel fin in herbestmánet, zoa dópo zo rasta vor 3-4 måned pann bintar. Di fluttarmaüs, defatti, gian in letárgo un, in disa zait, soi laip khualt abe fin zo riva zo mèzza zerte vert 10 grade untar zero. Asó mangsa lem vor ettlane måned o in pöst boda mochan soinz rua, molkat un khalt azpe di höhn.

Di fluttarmaüs flattarn ummar un gian a katza vo insèttin hërta pa dar nacht, lebante asó äna fadige in di tünkhl azpe 'z mensch lebet in liacht pa tage. Furse iz vor dítza boda 'z

mentsch hatt hërta kontárt an hauf stördje un volksglauben at disè nachtvicharn, stördjela boda però soinz kuáse hërta vals. Defatti 'z iz nèt bar ke di fluttarmaüs hengense ä in har von laüt odar ke soi gevétza macht khemmen plèkhtant, un ma mocht njánka gloam ke sa prengn letze odar ke sa soinz plint, umbrómm sa gesenda mearar baz gerècht. Eppaz boda iz bar, invétze, iz ke di fluttarmaüs vampiro lebet tutschlante 'z pluat vo ándre vichar. Di meararstn fluttarmaüs però vrèzzan insèttin un fra disè, vil mukng o.

'Z izta no vil zo darvéra att disè vichar, ma eppaz boda iz sichar iz ke sa soinz in gefahr: di pesticidi boda khemmen genützt haütutage un di liachtar kartza starch bobar nützan pa dar nacht mang tüan letz un störn di armen fluttarmaüs. Ania glaz vo üsándar mak però tüan eppaz zo helva disa specie, daz earst studjárente bia sa lem un tünante pitt mindar zo gloaba at alle di stördjela bo ma höart úbar disè vichar, un dena, ber da bill, magat provàrn o zo khoava di bat box: khlummane skèttela pittholt boda di fluttarmaüs mang nützan azpe haütle. Azzarse bartet nützan, gesichart bartetar hám vil mindar mukng uminümm áur haus.

E.v.K.

Di zèchan soinz bidar da!

Baz tüan balma khent gekehkt?

Pittar barmen stadjón höartma bidar ren vo zèchan. Haüt böllate toaln pitt áur daz sell bintsche bode boaz úbar disè khlumman, ma perikolósatn pluattütschlar. Seánka azze nèt pinn a dokhtur, soinnante khent gekehkt sa ettlane vert, aromái khennese gerècht. In únsar redjón, di zèchan soinda hërta gest, úbarállz züntrest in tal, in di beldar un ná in sean. In di lestn djardar però hámsase starch gemearart un est vennntase atti pèrng un aft únsar hoachebene o.

Dítza hatt sichar zo túmma pinn augebërta von klima, ma pinn öm o boda etzan pan summur aft únsarne pèrng. Di zèchan krabln au atz grass un atti stau ná in beng un hütan auz in laüt un in vicharn boda vúrpasàrn zoa zo hengesada á. Vor dítza, beratz bichte gian ummar pa balt tragante a lángra pruach un lánge erbln - déstar zo khóda, pitt disar hüt! Sichar iz ke di zèchan khánen nèt springen un valln nèt abe von élbarn. Berda pasárt vil zait auzzátt atz vèlt, schóllaten áschaug gerècht di haut von gántz laip, von khopf fin atti zearn. Di zèchan soinz

tünkhl un schiar 2 - 4 mm groaz: atta nakhante haut sekmase déstar, ma nèt asó in har odar balma khent gekehkt affon rukkn. Vor dítza iz pezzar lazzanse helvan vo epparúmman. Balma barn to hába a zèch in di haut schóllatma nèt süachan z'ziagase auz pinn ummanégl, ombrómm asó dar khopf von vichele magat stian ingehánk in di haut un dar hekh magatase infetárn. In di spetziaría venntma zo khoava a zengle gemacht apósta vor di zèchan. Drauleng öl, salbe odar prámpoi, ándarst baz ma magat gloam, helfit nicht un macht iz intrar no malaméntar z'ziaga auz di zèch. Dópo auzgezoget, di zèch geat vorprennt odar ágepiglt attnan zerótt odar attnan tóko skótsch un vortgedjúkht, un dar hekh geat disinfetárt. Azta dar hekh iz gefretet un azta 'z gefrèta betarzte auz, schóllatma gian kan dokhtur ána zo vorliara zait.

Daz geláihege varlért azma barn to hába umaná 'z viavar odar starch bea in khopf. Von zèchan makmanen aulesan ettlane beata. Ummandar vo disan hoatz beata vo Lyme odar borreliosi un geat kurárt pinn antibiotici. Ma no vil

schaüladar iz la meningocefalite (TBE). Vo disan beata, boma nèt mak kurárn, makma stian paralizárt vor hërta odar sinamá stèrm. Da guat náuge iz ke vor di TBE izta a vatschi boda, in únsar redjón, khostet nicht. Zo bizzasan mearar, tütat rensan pinn dokhtur, bodaz bart khón bia un baz. Auz in Taütschlánt, di schientziétt soinz ná zo studjára an náung vatschi boda schóllat schützan nèt von beata getrak ummar von zèchan, ma von zèchan sèlbart, machantese lai arvalln balsase áhengent atti haut. 'Z iz bar ke sa est vennntma zo khoava lotzióngen zo sprütza atti haut, boda schóllatn halt nort bait di mukkn un ándre vlaüglá, ma 'z iz nèt hoatar bisa helvan vor di zèchan o, azpida khütt di reklám.

PP

Bichtege schraibar: Tiziano Sclavi un soi "Dylan Dog"

I gloabe ke alle di sèllnen boda lesan disan földjo un hám mindar baz vüchtzekh djár hám daz mindarste gilest a libarle von "Süachar vo Intruum" ("Índagatore dell'incubo" atz belesch) vo Craven Road. In di djár noüntzekh, in bintsche måned, di bolkhnenbörtar vo "Dylan Dog" soinz khennt z'soinda di sèllnen mearar vorkhoaf in da gántz bëlt, di uantzege z'soinda guat zo mékka "Tex" un "Diabolik" da in Beleschlánt un "Spiderman" durch in America.

Di bolkhnenbörtar vo "Dylan Dog" zoang bazta vürkhnin in an ex politzöinar vo Scotland Yard boda helft alln in sèlln laüt (skuáse hërta schümmane diarnen) boda soinz sichar z'soinda inngimischt pitt gaistarn, zombie, trutn un sachandar asó. Hërta, lesante di stördje, bartma vennen ke di mánnen soinz znichtar baz di mostre un daz sell boda mearar mochataz machan di vort iz lugart námp ús, in a haus azpe daz únsar un vo laüt azpe biar.

Dylan Dog khinnt gihelft von soi "famildjo" Groucho, boda iz geláich azpe Groucho Marx un boda sogitárt zo kontára stördjela, un von Ispettore Bloch vo Scotland Yard boda giláicht in schauspilar Robert Morley.

Baldar iz khennt gedrukht vor da earst bótta, 'z djár 1986, niamat hetatan impitet ke di stördje vo Dylan Dog beratn khennt asó vil vorkhoaf ummar pa bëlt. Vo soi editór auz, Sergio Bonelli, un vo soi schraibar auz, Tiziano Sclavi, di stördje vo Dylan Dog hetatan gimocht soinz lai eppaz zo vorkhoava in Beleschlánt in sèllnen boden giválln di film horror, laüt boda soinz nágest auzohatüvra alle di VHS vo Dario Argento, vo George Romero odar Wes Craven. Alle disè hebatn sichar abegikhoaf di earstn nümmer vo Dylan Dog ma in bintsche zait di sèllnen o boda hám nia gihatt ägischaugent an film horror soinsè gilekk zo lesa di stördje von "Süachar vo Intruum".

Tiziano Sclavi, dar schraibar vo Dylan Dog, iz gest guat zo zoaga in soine stördje alla di vort von djungen, puam un diarnen, (di vort zo khemma groaz, z'stiana allumma, zo zornira a valsa arbat, zo giana vort vodar famildja etc..) nützante di zung von film horror. Asó di vort z'stiana allumma khinnt gizoaget azpe a mánn boda khinnt laise laise a gaist un niamat maken neméar seng, di vort zo khemma groaz azpe a diarn boda khinnt alt in an tage, un asó vürsarn. Lesan di stördje vo Dylan Dog hatt gihelft viln djungen zo giana úbar disan vort un asó ná, disè bolkhnenbörtar soinz khennt o gikhennt un vorkhoaf in da gántz bëlt.

Rodolfo

An tages z' spila pittn djungen von Roat Kraütz

Tutti sono certi di sapere cosa voglia dire Croce Rossa. Eh sì, chi non ha mai visto sfrecciare i suoi mezzi a sirene spiegate? Chi, nei momenti più bui, non ha avuto bisogno di attaccarsi al telefono per comporre quel numero ben conosciuto da tutti e non ha visto arrivare, a bordo dell'ambulanza, i volontari di Croce Rossa? Chi non ha mai avuto in dono una parola di conforto da qualcuno delle sue donne e dei suoi uomini? Certo, Croce Rossa è questo e anche tanto altro. I giovani del nostro Comitato Altipiani lo hanno ben rappresentato ai bambini della Zimbar Kolonia di Luserna, in un bel pomeriggio trascorso tra raccolta differenziata, finte ferite e vere fasciature.

Sichar, alle sebar di baibar un di mánnen von Roat Kraütz afte ambulántze, ma daz Roat Kraütz tüat vil ándre sachandar o. In dítza bizzanz boll gerècht di khindar vodar Zimbar Kolónia, boda, haür o azpe alle djár, hám gemak spiln pittn djungen von Roat Kraütz vodar Zimbar Hoachebene.

Di khindar, balda di djungen hámen gevorst bisa bizzanz bazta tüat daz Roat Kraütz, hám rispúndart ke sichar sa bizzanz, 'z rifit balda epparümmez steat letz odar tüaten bea. Ma,

hámda rispúndart di djungen, biar soinz di pitt áur un niamat hatten getánt bea, un alóra baz saibar khent zo túana?

Asó hámsa kontárt allz daz sell boma mage tüan balma sait volontárdje vo Roat Kraütz, sichar gian pittar ambulántza, ma helvan in altn laüt zo macha di mestiarn, spiln pittn khindar zo lirnanen bia ma mage stian pittándar un arbatn zo hába a pezzarna bëlt vor alle, hevante ä zo pezzara auz bazta iz umme ús. Un asó di khindar hám gelirnt, spilante, bia ma zornirt auz 'z gevèntzra boma

macht alle tang, in a famildja, zoa zo halta sauber únsar lánt. Darzúar hámsa vorstánt bazta allz tüat daz Roat Kraütz un baz 'z bill soinz gemuant soinz volontárdje. Un hërta spilante, hámsa gelirnt ártavan in nummar vo emerjdéntza, bia un baz ma mocht khón zoa nèt zo vorliara zait azta berat mengl vo hilfe. Daz meararste però soinsase gegódart zo vèrbase au sovll bisase beratn gehakt gehatt geböng, un zo vesase au sovll bisa hetant gehatt geprocht an schinkh. Schümma ombrómm 'z iz gest allz getánt z'spila, niamat hatt gehatt bea, ma spilante hámsa gelirnt baz ma tüat un úbarhaup baz ma mocht nia tüan azmen hetatt zo túana bea.

A schümmdar tage, pittn khindar, zo lirna ploaz náuge sachandar. Vorgèll'z Gott in djungen von Roat Kraütz, ma mage helvan hërta, spilante o.

(n.g.)

